

1988 – בג"ץ שניצר

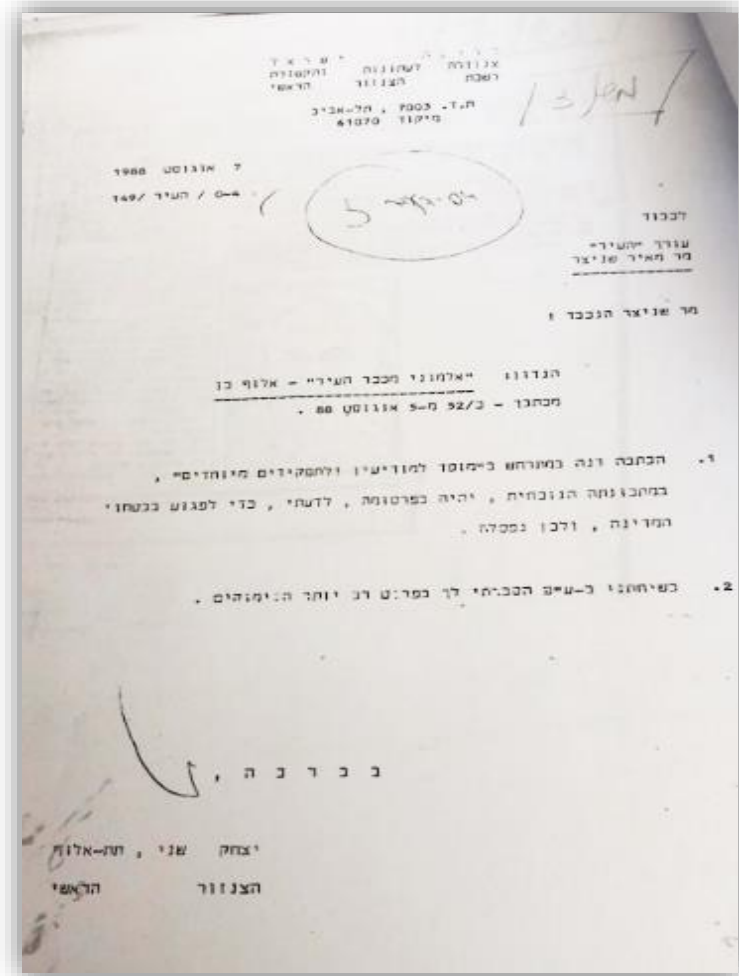
מאת: סגן אריאל שטיימן, עוזרת היועצת המשפטית לאגף המודיעין, מחלקת הייעוץ והחקיקה

בשנת 1988 הגיש מאיר שניצר, עורך עיתון "העיר", עתירה לבג"ץ כנגד הצנזור הצבאי הראשי. העתירה הוגשה לאחר שהצנזור הצבאי הראשי אסר לפרסום את כתבתו של הכתב אלוף בן בנושא השינויים הצפויים בראשות המוסד למודיעין ולתפקידים מיוחדים. בפסק הדין, פסל בית המשפט העליון את החלטתו של הצנזור הצבאי הראשי למנוע פרסום דברי ביקורת על ראש "המוסד" ועל אודות מועד חילופי הגברי בראשות "המוסד", וזאת כיוון שאין בפרסום אותם חלקי הכתבה משום "וודאות קרובה לפגיעה ממשית בביטחון המדינה". פסק הדין בעתירה עיצב את אופן פעולתה של הצנזורה והשפיע רבות על יישום סמכויותיה בפועל.

רקע עובדתי

הצנזור הצבאי פועל מכוח הסמכויות שהוקנו לו בתקנות ההגנה (שעת חירום), 1945. תקנות אלה מעניקות לצנזור סמכויות נרחבות לאסור פרסום של חומר שפרסומו "היה עשוי, או עלול להיות עשוי, לפגוע, לדעתו, בהגנתה של ישראל או בשלמו של הציבור או בסדר הציבורי". כנגד החלטות הצנזורה לפי תקנות ההגנה, ניתן לעתור לבג"ץ, ככל החלטה של רשות מנהלית אחרת. לצד סמכות זו, פעלה הצנזורה הצבאית עוד מימי ראשית המדינה בשיתוף פעולה עם "ועדת העורכים", בה חברים נציגי כלי התקשורת, לפי הסכם הבנות שגובש בראשית ימי המדינה בין ועדת העורכים לבין הצנזורה הצבאית. הסכם זה קבע, בין היתר, כי הצנזורה מבוססת על שיתוף פעולה ומטרתה למנוע "הסתננות מידע ביטחוני". עוד קבע ההסכם כי תוקם ועדה לבירור סוגיות בין הצנזורה לבין התקשורת. בוועדה שהוקמה, היו חברים שלושה נציגים: נציג צה"ל, נציג ועדת העורכים ונציג הציבור, אשר מונה ליו"ר הוועדה. ועדה זו כונתה "ועדת השלושה".

באוגוסט 1988, הגיש כתב עיתון "העיר", אלוף בן, כתבה בנושא השינויים הצפויים בראשות המוסד למודיעין ולתפקידים מיוחדים לאישור הצנזורה. כתבה זו נאסרה לפרסום על-ידי הצנזורה הצבאית כיוון שלעמדת הצנזור הצבאי, תא"ל יצחק שני, היה בפרסומה כדי לפגוע בביטחון המדינה. עיתון "העיר" לא היה חבר בוועדת העורכים, משכך, לא עמדה לעורך העיתון, מאיר שניצר, האפשרות לפנות כנגד החלטת הצנזורה לוועדת השלושה. על רקע דברים אלה, הגיש שניצר עתירה לבג"ץ כנגד החלטת הצנזורה לאסור את פרסום הכתבה בכללותה.

מכתבו של הצנזור הראשי, יצחק שני, לעורך עיתון העיר, מאיר שניצר, בדבר איסור פרסום הכתבה

ההליך המשפטי

העתירה הוגשה לבג"ץ, ופסק-הדין לגביה ניתן כעבור כשלושה חודשים, והשפיע רבות על יישום סמכויות הצנזורה הצבאית. בית המשפט קיבל פה אחד את העתירה וקבע כי אין לאסור את פרסום חלקי הכתבה שיש בהם ביקורת על ראש המוסד או התייחסות למועד החילופים שלו.

בפסק הדין, בחנו השופטים ארבע שאלות: באילו נסיבות של פגיעה בהגנת המדינה, שלום הציבור או הסדר הציבורי, ראשי הצנזור הצבאי לאסור פרסומים בעיתונות; מה הן המגבלות המוטלות על שיקול דעתו של הצנזור הצבאי; מהו היקף הביקורת השיפוטית על החלטתו של הצנזור הצבאי; והאם החלטתו במקרה הקונקרטי עומדת במבחנים הראויים. בית המשפט פסק כי יש לפרש את תקנות ההגנה, מכוחן פועל הצנזור הצבאי, על רקע "סביבתן הדמוקרטית החדשה" ועל רקע ערכיה של מדינת ישראל. בית המשפט עמד על חשיבותו של חופש הביטוי במדינה דמוקרטית וקבע כי חופש הביטוי ייסוג מפני ביטחון המדינה רק מקום בו קיימת "ודאות קרובה לפגיעה ממשית בביטחון המדינה", ומכאן כי בסמכותו של הצנזור הצבאי לאסור את פרסומה של כתבה רק כאשר יש פרסום הכתבה כרוך בסיכון שכזה.

"בטחון אינו רק צבא גם הדמוקרטיה היא בטחון"

קבע שופט ביהמ"ש העליון, אהרון ברק, בפסק דין עקרוני שאישר פרסום כתבה בשבועון התל אביבי "העיר" לאחר שנפסלה כירי הצנזורה; הכתבה עוסקת בראש "המוסד" ובהחלטתו הקרובה

כותרתה של כתבה בקשר לפרשה, מעיתון "מעריב", וכן פרסום תגובתו של איש המוסד לשעבר רפי איתן, מיום 11 בינואר 1989; העיתונות היומית עסקה בפרשה באופן נרחב

בית המשפט אף קבע כי החלטות הצנזור הצבאי כפופות לכללי המשפט המנהלי ובכלל זה, עליהן להיעשות בתום לב, ללא שרירות או אפליה, תוך שקילת כל הנתונים הרלוונטיים; הערכת החלופות והבחירה בחלופה העדיפה על-ידי הצנזור הצבאי בסבירות. משמעותה של קביעה זו היא כי על הצנזור להפעיל סמכויותיו בסבירות, וכי חריגה ממתחם זה היא עילה לפסילת החלטותיו.

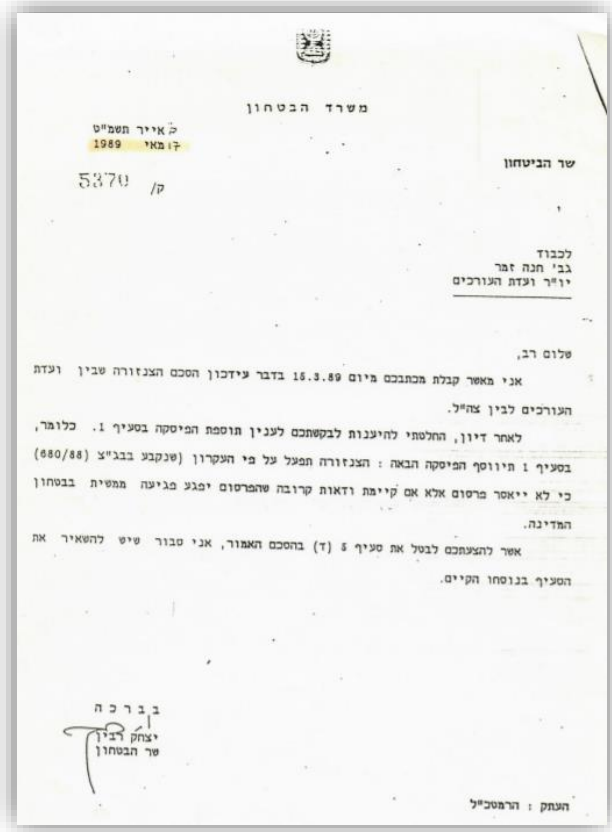
חשיבות הפרשה

פסק הדין התווה למעשה את נוסחת האיזון לפיה נדרש הצנזור הצבאי ליישם את הסמכויות הנתונות לו בתקנות ההגנה (שעת חירום). בעקבות פסק הדין, פנה בחודש מרץ 1989 אלתר ולנר, מזכ"ל ועדת עורכי העיתונאים היומיים במדינת ישראל, במכתב לשר הביטחון דאז, יצחק רבין,

וביקש את עדכון הסכם הצנזורה בין הוועדה לבין צה"ל בהתאם לקביעת בג"ץ. דהיינו: כי לא ייאסר פרסום של חומר כלשהו, אלא אם יש ודאות קרובה שהפרסום יפגע פגיעה ממשית בבטחון המדינה.

ביום 17 במאי 1989 לאחר מספר דיונים והתייעצויות שהתקיימו בין גורמים רלוונטיים בצה"ל ובמשרד הביטחון (וביניהם נציגי הפרקליטות הצבאית), נענה השר לבקשת הוועדה, במכתבו המובא משמאל.

לימים, הסכם זה בין ועדת העורכים לבין הצנזורה הצבאית איבד מכוחו, מטעמים שונים, חלקם הקשורים במבנה שוק התקשורת, בשינויים טכנולוגיים וכיו"ב; כך גם "ועדת השלושה" הפסיקה את פעילותה.

במקומה, מינה בשנת 2016 שר הביטחון ועדה לענייני צנזורה שתפקידה לדון בהשגות כלי התקשורת על החלטות הצנזורה לפסול חומר לפרסום, וכן קובלנות של הצנזור כנגד כלי תקשורת על שהפר את הוראה הצנזורה ופרסם חומר בניגוד לאיסור. ברוח הסכם ועדת העורכים, קובע הנוהל את סדרי העבודה של הוועדה לענייני צנזורה ובכלל זה, כי "בהפעלת סמכויותיה, תונחה הוועדה על פי העקרונות הבאים:

(א) כיבוד הזכות לחופש הביטוי כזכות יסוד חוקתית (...) ובלבד שפגיעה בחופש הביטוי והפרסום תותר רק ככל שמתקיימים תנאי סעיף 8 לחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו ("פיסקת ההגבלה"), (...) ובכל מקרה, רק כאשר מקיימת וודאות קרובה לפגיעה קשה וממשית באינטרס הציבורי..." [ההדגשות במקור]

כפי שניתן להתרשם, פסק הדין בפרשת שניצר משפיע הלכה למעשה עד היום על פעילות הצנזורה ועל חופש הביטוי במדינת ישראל ומהווה את אחד מעמודי התווך של פסיקת בית המשפט העליון בנוגע להיקף התערבותו של בית המשפט בשיקול דעתם הביטחוני של גורמי הצבא. זאת ועוד, פסק הדין מהווה אבן דרך בפרשנותן של תקנות ההגנה במשפט הישראלי ובעיצוב חופש הביטוי במדינת ישראל.

מדוע בחרתי בנושא?

כחלק מתפקידי כעוזרת היועצת המשפטית לאגף המודיעין במחלקת הייעוץ והחקיקה, אני נתקלת לא אחת בשאלות הנוגעות לסמכויות הצנזורה לאסור פרסומים שעלולים לפגוע בביטחון המדינה.

פסק הדין בפרשה זו הוא אחד מתוך שורה ארוכה של פסקי דין, המעצבים את האיזון הראוי בין ההגנה על ביטחון המדינה לבין זכויות היסוד במדינת ישראל בכלל, וחופש הביטוי בפרט. גם כיום, בחלוף 30 שנה ממתן פסק הדין, מלווה הלכת שניצר את העשייה היום-יומית של הייעוץ המשפטי לאגף המודיעין ומהווה חלק בלתי נפרד מעבודת הצנזורה הצבאית.

הודות למיזם ולתמיכתה של הצנזורה הצבאית, ניתנה לי הזדמנות לקבל הצעה נדירה לחומרים היסטוריים אשר עיצבו והשפיעו על המשפט החוקתי בישראל.

להרחבה בנושא, ראו את המקורות הבאים:

- תקנות ההגנה (שעת חירום), 1945, חלק ח';
- בג"צ 680/88 מאיר שניצר נ' הצנזור הצבאי הראשי, מר יצחק שני, פ"ד מב(4) 617 (1989);
- זאב סגל, "הצנזורה הצבאית: סמכויותיה, ביקורת שיפוטית על פעולותיה והצעה להסדר חלופי", עיוני משפט טו(2) (1990);
- סימה וואקנין-גיל, "הצנזורה בישראל – התאמת דגם הצנזורה והתשתית החוקית לנורמה הנהגת בישראל", משפט וצבא 21(א), התשע"ה;
- אתר המרשתת של משרד הביטחון, מידע כללי על ועדת הצנזורה;
- נוהל סדרי עבודה, הוועדה לענייני צנזורה, מארס 2017.